

Problemformulering - specialets kompas

"Problemformulering? Jamen, den laver man da til sidst!"

Den bemærkning kan man komme ud for. Man skriver sin opgave, sit speciale, så finder man ud af, hvad det handler om, og så strikker man en problemformulering sammen, der svarer til indholdet.

Den fremgangsmåde vil kunne fungere - men kun i de tilfælde, hvor skriveren har en problemformulering! Det kan godt være, at han eller hun ikke selv ved det, men en skriftlig opgave af omfang som et speciale, som ender med at have ét klart fokus og besvare ét hovedspørgsmål - den har i udgangspunktet haft en problemformulering. Den har bare ikke været eksplicit - altså skrevet ned eller på anden måde klart formuleret - men skriveren har vidst, hvad det var for et spørgsmål, som han eller hun søgte efter svaret eller svarene på.

Langt de fleste skrivere vil ikke kunne skrive en længere, sammenhængende tekst uden det kompas, som problemformuleringen udgør. De fleste har brug for at gøre sig udgangspunktet for opgaven klart. Det kan være en langstrakt proces, som kræver mange omskrivninger og vejledning, inden man når frem til en brugbar problemformulering, men det vil være tid, der er givet godt ud.

En problemformulering har flere funktioner. Under processen med at samle stof til opgaven og skrive den bestemmer problemformuleringen, hvad opgaven kan indeholde, hvad den skal indeholde og hvad den ikke har brug for til besvarelse af spørgsmålet. Samtidig er den med til at bestemme den litteratur og teori og de observationer du skal bruge.

I den færdige opgave tjener problemformuleringen til at oplyse læseren om, hvilket spørgsmål han kan forvente at finde en undersøgelse af. Begge funktioner er meget vigtige: under processen er det nødvendigt at have et kompas, der kan skille nødvendigt stof fra overflødig, og i det færdige resultat er det nødvendigt at informere læseren om, hvad det centrale indhold af teksten er.

En problemformulering er

- ét **hovedspørgsmål** med eventuelle underspørgsmål indenfor et fagfelt, der skal besvares

Det er ikke tilfældigt, at ordet "hovedspørgsmål" er sat med fed. Hvis en problemformulering skal indeholde mere end ét spørgsmål, skal det være spørgsmål, der kredser om det samme hovedspørgsmål - hvis en problemformulering indeholder flere spørgsmål, der trækker i hver sin retning lægger du op til flere forskellige undersøgelser.

Hvordan kender jeg en god problemformulering, når jeg ser den?

Det første punkt er selve **definitionen på en problemformulering**, som ikke kan gentages for

tit: ét klart hovedspørgsmål + evt. underspørgsmål. En problemformulering har et klart sigte, et fokus, og det er hovedspørgsmålet, som opgaven skal søge at besvare. Til hovedspørgsmålet kan man knytte underspørgsmål men det er vigtigt at forstå, at det betyder underspørgsmål, altså spørgsmål der følger i en naturlig forlængelse af hovedspørgsmålet, ikke spørgsmål der flytter fokus et andet sted hen eller lægger op til flere ligeværdige undersøgelser. En god problemformulering lægger opgavens fokus ét og kun ét sted!

Det kan forekomme selvfølgelig, at **en god problemformulering skal holde sig indenfor det fag, man studerer** – men det er ingenlunde tilfældet i praksis. Studerende er kreative, engagerede, nysgerrige og interesserede i alle sider af samfundslivet – og det vil mange gerne demonstrere netop i specialer eller tilsvarende større skriftlige opgaver. Problemet er bare, at man altså ikke skal skrive et essay om politik, men derimod en undersøgende tekst indenfor sit fagfelt. Det er sikkert udmærket at være interesseret i alt fra hip hop til navlepiercing men det må man interessere sig for andre steder end i sit speciale.

Nogle studerende har særlig interesse i emner, der ligger på kanten af hvad fagfeltet kan rumme – eller ønske at nyfortolke hele fagets grundlag i specialet. Det må vejlederen altid advare imod, det kræver sin mand m/k at ville slå alt det gamle omkuld og rejse noget nyt indenfor de rammer vi taler om her.

En god problemformulering udspringer af DIN undren. “Det er almindeligt accepteret at ... men jeg har iagttaget/læst at ...”. En anomali er et tilfælde, der falder udenfor det forventede, f. eks. er det en anomali, at det sner i Sahara. Falder du over en anomali indenfor dit fagfelt er det oplagt at bruge det underlige "tilfælde" som udgangspunkt. Spørge-Jørgen undrede sig over meget, bl. a. hvorfor en loppe ikke har nogen vinger, men han fik aldrig rigtig hverken faderlig eller faglig anerkendelse. Det er imidlertid et rigtig godt udgangspunkt for et speciale, at den studerende undrer sig over et eller andet indenfor sit fag – evnen til at undre sig er noget af det mest menneskelige der findes og jo mere energisk man er i stand til at forfølge sin undren, desto bedre opgaveskriver bliver man.

Et andet godt udgangspunkt – gerne i kombination med en undren – er forholdet mellem to størrelser – det kan fx være to konkurrerende teorier og deres udmøntning i praksis, hvis vi taler om det pædagogiske fagfelt. Både x og y hævder, at deres måde at tackle en bestemt gruppe mennesker på er den bedste. De henviser begge til nogenlunde de samme udviklingspsykologiske teorier men det fører dem til vidt forskellige pædagogiske teorier og dermed til vidt forskellige pædagogiske arbejdsmetoder. Begge kan da ikke have ret – eller? En god problemformulering lægger gerne op til at undersøge en konflikt mellem standpunkter eller handlinger.

At **DIN problemformulering er interessant for DIG** er meget vigtigt for processens heldige forløb. Hvis den studerende i sin indledning under formål kun kan skrive “Jeg laver denne opgave for at bestå ekamen” vil opgavens indhold næppe give anledning til de helt store klapsalver fra lærer og censor. En opgave der skal blive til af sur pligt bliver måske aldrig færdig og den studerendes manglende engagement vil skinne tydeligt igennem og føre til halve løsninger og en masse springen over, hvor gærdet er lavest. Det vil aldrig føre til noget godt at ville skrive et speciale med en problemformulering, som man føler man BØR lave. Naturligvis kan punktet ikke stå alene – det nytter ikke noget, at den studerende synes det er

voldsomt interessant at skrive om UFO-landinger på Lolland, hvis han iøvrigt er under uddannelse til socialrådgiver. Men det gælder om at finde et emne indenfor fagfeltet, som man kan snævre ind til lige præcis det spørgsmål, som man MÅ finde svaret på. Eller det spørgsmål, der rammer lige præcis ned i det underområde indenfor fagfeltet, hvor man efter endt studietid gerne vil arbejde.

Den gode problemformulering er som en overskrift og de første linjer i en nyhedsjournalistisk artikel. Begge dele skal angive det centrale indhold i den tekst, der følger. Problemformuleringen skal ligesom rubrikken og underrubrikken (overskriften og underoverskriften) i en avisartikel fortælle læseren, hvad han kan forvente at læse om, hvis han vælger at fortsætte sin læsning. Derfor er det meget vigtigt, at indholdet rent faktisk indfrier læserens forventning ved at være dækket ind af problemformulering eller rubrik.

Problemformuleringer, der overvejende har til hensigt at undersøge, hvordan noget ER, lægger overvejende op til beskrivelse. Derfor kan skriveren ikke argumentere for eller imod noget – og dermed kommer hun aldrig over de 8 i bytteværdi på 13-skalaen.

Det gælder altså om at få formuleret sit spørgsmål på en sådan måde, at det frembyder mulighed for argumentation. Det er nemlig ikke mindst når man demonstrerer evne til at argumentere at man får point.

Det er altså klart, at problemformulerer man med “hvad” (eller spørgsmål der trods brug af et andet spørgeord kan reduceres til at være et “hvad”-spørgsmål) har man ikke mulighed for at argumentere. Det samme gør sig gældende med hensyn til at konkludere - hvordan konkluderer man på en beskrivelse?

At **problemformuleringen skal være i spørgeform** er vel nærmest selvfølgelig, sådan som vi har defineret en problemformulering. Imidlertid kan man se problemformuleringer, der ikke er udformet som spørgsmål. Her fastholder vi, at en problemformulering SKAL være i spørgeform, fordi vi i processen kun er nået til at beskæftige os med problemformuleringen som redskab i skriveprocessen og ikke med problemformuleringen som formulering i det færdige speciale. Der er intet i vejen for, at du kan omformulere dit spørgsmål til ét eller flere udsagn i den færdige tekst.

En **god problemformulering skal arbejde med åbne spørgsmål** i modsætning til lukkede spørgsmål. Et eksempel på en problemformulering med et lukket spørgsmål: *“Kan Folkeskolen i dag leve op til kravet om samarbejde med forældrene som anført i Folkeskolelovens §1?”* Spørgsmålet kan i princippet kun have tre svar: ja, nej eller ved ikke. Spørgsmålet giver altså meget ringe muligheder for at konkludere – men nok muligheder for at argumentere for og imod Folkeskolens evne til at leve op til samarbejdskravet på basis af fx observationer, interviews og gennemførte undersøgelser.

Samtidig er spørgsmålet af den type, der overvejende lægger op til beskrivelse – det er et forklædt “hvad”-spørgsmål: *“Hvad gør Folkeskolen i dag for at leve op til kravet i Folkeskolelovens §1 om samarbejde med forældrene?”* Så kan opgaveskriveren ellers give sig til at opregne, hvad Folkeskolen gør. Selvom vi udskifter “hvad” med “hvordan” ændrer det ikke

grundlæggende det vidensindhold, som spørgsmålet kan producere i den færdige opgave: “Hvordan lever Folkeskolen op til kravet i Folkeskolelovens §1 om samarbejde med forældrene?” Her vil output stadig overvejende blive af beskrivende karakter. Hvis vi nu udvider hovedspørgsmålet med et underspørgsmål kommer der andre boller på suppen: *"Hvordan indfrier folkeskolen i dag kravet i Folkeskolelovens §1 om at samarbejde med forældrene omkring elevernes tilegnelse af kompetencer, og på hvilke områder kan samarbejdet med fordel gå nye veje?"*

For det første præciserer hovedspørgsmålet nu, HVAD det er forældre og Folkeskole skal samarbejde om – og for det andet tilfører underspørgsmålet et element af vurdering og perspektivering, som i udgangspunktet lægger op til en opgave, der producerer viden højt placeret på Blooms taksonomi. Men den er ikke perfekt – for hvad betyder det at “gå nye veje”? Det må afklares – om ikke nødvendigvis i problemformuleringen, så i en emneafgrænsning eller en begrebsdefinition.

En **god problemformulering er sprogligt præcis** – den må ikke indeholde sproglige uklarheder, som kunne være ryddet af vejen. Husk at problemformuleringen har samme funktion som rubrikken og de indledende linjer i en nyhedsjournalistisk artikel i den færdige tekst – hvis man ikke kan forstå, hvad en artikel egentlig handler om, vælger man at springe videre til en anden – eller lægger avisen fra sig i irritation.

At problemformuleringen skal være sprogligt præcis betyder ikke, at den ikke kan indeholde begreber, som er fagligt omdiskuterede eller begreber som har flere definitioner. I det tilfælde skal man bruge kassen med emneafgrænsning eller den med begrebsdefinitioner til at klargøre, hvad man mener når man bruger det pågældende begreb i sin opgave.

Det sprogligt præcise betyder, at formuleringen skal være klar, så man ikke som læser på et sprogligt niveau kan misforstå, hvad det er opgaven vil undersøge. Lad os som eksempel tage den problemformulering der står lige ovenfor som eksempel på en rimeligt vellykket formulering med et åbent spørgsmål, der giver mulighed for både at argumentere og at konkludere. Den studerende foreslog denne formulering (efter mange forsøg, det er en proces at komme frem til den rigtige problemformulering): *"Hvordan indfrier folkeskolen i dag kravet i Folkeskolelovens §1 om at samarbejde med forældrene omkring dannelsen af elevernes tilegnelse af kompetencer, og på hvilke områder kan samarbejdet med fordel gå nye veje?"*

Hvad er forskellen til formuleringen ovenfor? Her er et ekstra led skudt ind – nemlig “dannelsen af”. Her angiver problemformuleringen altså, at opgaven vil undersøge “dannelsen af elevernes tilegnelse af kompetencer” og det er jo straks noget andet end en undersøgelse af samarbejdet mellem forældre og Folkeskole om “elevernes tilegnelse af kompetencer”.

I bedste fald er det en pleonasme – en dobbeltkonfekt, altså en gentagelse af det samme med andre ord – i værste fald er det en helt anden opgave, som vi må forvente at læse. Under alle omstændigheder er det en overflødig forsiring som gør et ellers klart spørgsmål uoverskueligt. Nogle studerende har det med at tro, at jo mere kompliceret og snørklet de kan stille spørgsmålet i problemformuleringen, desto bedre er det – men det er lige modsat!

I det færdige speciale er **problemformuleringen fremhævet med fed skrift** eller på anden måde let at identificere som problemformulering. Ligesom overskriften til en avisartikel er markeret med større typer end teksten i selve artiklen skal også problemformuleringen være til at identificere for læseren i din færdige tekst. Brug gerne både indrykning og fed skrift.

Endelig skal man ikke give sig i kast med at forklare alverden, hvordan man fandt frem til sin problemformulering i selve problemformuleringen – den er jo netop det rå og nøgne spørgsmål og ikke andet. Det der ledte frem til netop det fokus fortæller man kort i sin indledning som optakt til problemformuleringen men det er ikke en del af problemformuleringen. Har man nødvendige afgrænsninger og begrebsdefinitioner skal de heller ikke stå i selve problemformuleringen som indskud eller parenteser – emneafgrænsninger og definitioner af tvetydige begreber har deres egne “kasser” i indledningen.

Som vejleder er det også et irritationsmoment at skulle tygge sig igennem en længere forklaring på, hvorfor den studerende vil undersøge netop det spørgsmål, når det drejer sig om at skulle bedømme en problemformulerings brugbarhed, dels indenfor fagfeltet og dels for den enkelte studerende.

Lad mig slå det fast en sidste gang: en problemformulering er ét hovedspørgsmål indenfor et fagfelt plus evt. underspørgsmål – hverken mere eller mindre.

Dog kan der hvad angår problemformuleringens længde være store forskelle på dels faglige traditioner indenfor forskellige fagområder og dels forskelle, der beror på hvor komplekse problemstillinger man arbejder med. På nogle universitetsstudier vil længere problemformuleringer kunne være på sin plads, hvorimod studerende på de kortere videregående uddannelser overvejende vil være bedst tjent med at holde sig til korte, klare problemformuleringer. Tjek med din vejleder eller læs din studieordning.

Nogen definerer også en problemformulering som et eller flere sammenhængende udsagn, der iøvrigt skal have de samme egenskaber som defineret ovenfor.

Jeg fastholder, at en problemformulering skal være i spørgeform, fordi det hjælper med til at holde fast i, dels at specialet er en undersøgende tekst, dels at specialeskriveren altså har ét klart spørgsmål, som han eller hun skal besvare i teksten.

At finde frem til en brugbar problemformulering kan være en lang proces. Ideelt set starter man med at problemformulere længe før specialeskrivningsprocessen skal starte. Det giver mulighed for at afprøve forskellige formuleringer - og at vende dem med vejledere, medstuderende og lærere - for at finde ud af, om præcis den formulering leder frem til det stof, som interesserer skriveren.

Problemformuleringen spiller sammen med andre elementer i specialet - især emneafgrænsning og begrebsdefinition. Emneafgrænsningen står ligesom problemformuleringen i indledningen i det færdige speciale. Her kan du supplere din problemformulering ved at angive, hvad specialet IKKE beskæftiger sig med, selvom det kunne se sådan ud, når man læser problemformuleringen alene.

Det samme gælder begrebsdefinitioner, som også hører hjemme i indledningen: her fortæller du læseren, hvad du mener med evt. "uldnede" begreber i problemformuleringen, som f. eks. "utilpassede unge". Er det andengenerations-indvandrere, alkoholikere, kriminelle, 14-årige, hjemmeboende, sindslidende - eller noget helt ottende?

Man finder sin problemformulering ved at proces- og tænkeskrive. Sæt dig med et stykke papir

og skriv op, hvad du ved om emnet, hvornår det begyndte at interessere dig, hvad du forventer at finde frem til, hvilken litteratur du har tænkt dig at inddrage og hvilke undersøgelser du vil lave. På den måde vil du gennem flere skriveprocesser kunne nærme dig en præcis problemformulering.

Har du allerede i udgangspunktet en hypotese - altså en forestilling om, hvad konklusionen på dit speciale vil blive - kan du arbejde baglæns fra hypotesen: hvis jeg forventer et svar, der lyder sådan her, hvad er det så for et spørgsmål jeg må stille?

Har du ikke en hypotese kan du bruge tænkeskrivning som redskab til at pejle dig ind på en problemformulering. Se under menupunktet Skriveprocessen for at læse mere om forskellige former for skrivning. Tænkeskrivningen kan tage udgangspunkt i et eller flere af disse spørgsmål:

Hjælpe spørgsmål som udgangspunkt for en problemformulering

Hvad skal du bruge din uddannelse til? Hvad interesserer dig ved emnet? Hvordan og hvornår blev du interesseret i det?

Har du kendskab til litteratur om emnet, som ligger ud over dit fags pensum? Har du gjort nogle observationer selv, eller har du andre erfaringer, f. eks. i forbindelse med praktik?

Har du en noget du gerne vil argumentere for eller imod indenfor emnet?

Har du en idé om hvad din konklusion skal indeholde? Indeholder dit emne noget nyt eller noget, der bryder med gængse forestillinger indenfor dit fag - og på hvilken måde?

Ud over at bestå eksamen, hvad er dit formål så med at undersøge netop dette problem?

Problemformuleringen må ikke indeholde begreber eller udtryk med upræcis betydning!

Det er forbudt at skrive man i problemformuleringer! Hvem man? Det gælder om at formulere sig så eksakt som muligt, så dit redskab bliver så skarpt som muligt. Tænk på, at du skal leve med din problemformulering i et halvt år og at den skal tjene til at styre alle de processer, der tilsammen fører til et færdigt speciale.

Det gælder om at præcisere, hvilke aktører du har med i dit problem - "man", "alle" "visse" og "nogle" er alt for vagt og vil ikke give dig nogen retning for din undersøgelse, ligesom brugen af sådanne ukonkrete størrelser ikke fortæller læseren noget om, hvad hun kan forvente af dit speciale.

På samme måde skal du undgå at lægge op til generelle beskrivelser ved at bruge udtryk som "beskrive", "gengive vigtige begreber", "gennemgå", "give et overblik over", "et rids af", "belyse".

Specialet er en tekst i den undersøgende genre, der skal ske en vidensproduktion i teksten, som du ikke kan opnå, hvis din problemformulering lægger op til overvejende at referere, hvad andre har sagt, tænkt, ment eller gjort. Og det er jo det, der ligger i de vage vendinger i det foregående afsnit.